

Оригинални научни рад
УДК: 821.09
811.163.41'276:33
37.091.3::811.163.41
doi: 10.5937/zrffp53-40970

ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ НА ЧАСОВИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Саша С. ЧОРБОЛОКОВИЋ¹
Универзитет Сингидунум, Београд
Студијски програм: Англистика

Биљана В. НИКИЋ²
Народна банка Србије, Београд
Кабинет гувернера
Одсек за преводе и лектуру

¹ saleprof@gmail.com

² biljana_antich@yahoo.com

Рад примљен: 3. 11. 2022.

Рад прихваћен: 29. 6. 2023.

ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ НА ЧАСОВИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Кључне речи:
финансијска
писменост;
основна школа;
српски језик и
књижевност;
новац;
језичка култура.

Сажетак. Потреба за укључивањем финансијске писмености у систем образовања и васпитања постаје све већа, с обзиром на њен значај за осамостаљивање младих и за напредак друштва. Предмет овог рада је усвајање финансијске писмености на часовима српског језика и књижевности у старијим разредима основне школе. Основни циљ рада је показати да финансијска писменост не мора бити посебан предмет, већ се њени основи могу усвајати постепено и на часовима обавезних предмета. Задаци рада су истражити у којим се областима и наставним јединицама програма нашег предмета може говорити о новцу, потрошњи, штедњи, вредности, њиховим добрим и лошим странама и како би то изгледало у пракси. Анализом плана и програма наставе и учења од петог до осмог разреда за српски језик и књижевност уочава се да је предмет погодан за развој финансијске писмености, што се може чинити претежно кроз два наставна подручја – књижевност и језичку културу. Рад показује да су многа књижевна дела одлична основа за формулисање тема говорних и писаних вежби, истраживачких задатака и стилских вежби, али и за састављање питања која ће бити део квизова, у штампаном или дигиталном формату. Бројни појмови финансијске писмености на тај начин се усвајају постепено, ученици се наводе на рад, одговорно понашање, критичко мишљење и оспособљавају да лакше разумеју важност промишљених финансијских одлука у одраслом добу.

Увод

Финансијска писменост је разумевање финансијских концепата и ризика, поседовање вештина, мотивације и самопоуздања да се то знање примени ради доношења ефективних финансијских одлука, како би се побољшала финансијска позиција појединца и друштва, али и како би се оснажило учешће појединаца у економском животу (ОЕСД, 2013, стр. 8).

Финансијско образовање важно је за социоекономски развој друштва, будући да су за одржив финансијски систем битне функционалне и здраве финансијске институције, компетентни клијенти, инвеститори и предузетници. Доносећи добре финансијске одлуке, млади би могли да унапреде свој живот, али и да подрже развој друштва. У едукацију треба укључити појединце, породице, мала и средња предузећа, државну администрацију, Министарство просвете, сектор финансијских услуга, синдикате и организације за заштиту потрошача и друге грађанске иницијативе (Sredojević, 2017, стр. 86).

С обзиром на значај финансијског образовања, а у складу с концептом савремене наставе,³ препорука је да финансијско образовање буде обавезни део школских програма и да се с њим почне на почетку формалног образовања – још у предшколском добу (ОЕСД, 2005, стр. 5).

Финансијска писменост у Србији

Финансијска писменост у Србији први пут се проверавала 2018. године на тестирању ПИСА. Као и у областима читалачке, математичке и научне писмености, наши ученици су постигли лошији резултат од просека у

³ Више пута је уочено да српски образовни систем не иде у корак с временом (Vlahović, 2016, стр. 368; Виденовић и Чапрић, 2020). Он више пружа теоријска но практична знања, која су младима потребна за укључивање у живот и рад.

земљама ОЕЦД-а (Виденовић и Чапрић, 2020).⁴ Исте године написани су приручници о финансијској писмености како би се наставници упознали са овом облашћу, с нивоима постигнућа, као и с коришћеним задацима (Урошевић и др., 2018, стр. 4). Школске 2017/2018. године почела је реализација пилот-пројекта *Укључивање финансијској описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије*.⁵

С обзиром на значај и потребу да се становништво финансијски описмењава, финансијска писменост је кроз циљеве и исходе образовања регулисана Законом о основном образовању и васпитању (*Службени гласник РС*, бр. 101/2017, члан 22, став 1, тачка 3).

Како побољшати финансијску писменост ученика

На основу Смерница за финансијско образовање у школама (ОЕСД, 2013) и нашег педагошког искуства, да би се побољшала финансијска писменост ученика, треба водити рачуна о следећем: 1) требало би да финансијско образовање буде део државне стратегије, коју доноси влада и води рачуна да се оно имплементира у школски систем; 2) неопходно је установити циљеве, изворе, садржаје и исходе; 3) потребно је обезбедити новац за спровођење пројекта; 4) требало би да финансијско образовање буде обавезно и да покрива читаво школовање; 5) финансијска писменост може бити самостални (изборни) предмет или се може интегрисати у традиционалне предмете. С обзиром на преоптерећеност ученика наставним садржајима и бројем предмета, односно часова, сматрамо да финансијске појмове треба изучавати на часовима обавезних предмета; 6) потребно је да наставници усвоје додатна знања у овој области, на семинарима посвећеним овој теми; 7) у наставу се могу укључити стручњаци из финансијских институција; 8) постигнућа ученика требало би проверавати тестовима или испитима; 9) финансијско образовање треба промовисати пројектима и такмичењима.

⁴ Србија заостаје за развијеним земљама и у погледу раширености финансијских производа, при чему их најмање користе млади и нискообразовани, а за њима становници села и 40% најсиромашнијих (Nenadović i Golicin, 2015, стр. 5–6). Нарочито је важно у финансије укључити управо њих, јер су штедња и узимање кредита за школовање или започињање посла шанса за изједначавање са осталом популацијом.

⁵ Истраживање које је у 140 земаља током 2014. спровела агенција *Standard & Poor's* показује да је финансијски писмено 38% одраслих становника Србије. Поређења ради, у Европској унији 52% становништва финансијски је писмено, а на врху лествице, са 71%, налазе се Данска, Норвешка и Шведска. Чини се да је финансијска писменост већа у богатијим земљама, али то важи за 50% најбогатијих економија. За сиромашнију половину земаља нема доказа да је приход повезан с финансијском писменошћу, што упућује на закључак да национална образовна политика обликује финансијску писменост више него било шта друго (Klapper, Lusardi, Van Oudheusden, 2015, стр. 9).

Примери добре праксе

Када је у питању финансијско образовање грађана, друштвену одговорност показује најважнија финансијска институција у земљи – Народна банка Србије.⁶ Централна банка помаже корисницима у остваривању права информисањем и едукацијом на трибинама за грађане, студенте и предузетнике. Програми централне банке намењени су нарочито младима – предшколцима, ученицима основних и средњих школа и студентима. Њене изложбене просторе (у Краља Петра 12 и на Славији) годишње посети око 10.000 људи. Народна банка Србије организује радионице у школама и турнире у играма „Монетура“ и „Финансије за касније“ за ученике средњих економских школа и студенте економских факултета. Централна банка обележава Светску недељу новца, коју едукативним активностима обележавају и Удружење банака Србије и банке. Од 2005. године Народна банка Србије едукује ученике основних школа о улози централне банке у финансијском и монетарном систему земље, историјату новца, електронском банкарству, платним картицама итд.⁷ У 2010. години организовала је акредитовани семинар „Динар – наш новац“, намењен подизању компетенција наставника у области финансијске писмености. Народна банка Србије је донела *Стратегију Народне банке Србије на пољу финансијског образовања за период 2016–2020. године*.

Пример добре праксе представљају и активности Удружења банака Србије. Ово удружење је 2013. примљено у организацију *Child and Youth Finance International*, у којој сарађује с банкама у финансијској едукацији деце и младих. Такође, 2013. Удружење банака Србије потписало је Меморандум о разумевању са Уницефом ради промоције права детета у пословању банака. Удружење је члан Пројектне групе за финансијску едукацију и Комитета за финансијску писменост. Удружење организује и Европски квиз новца за ученике од 13 до 15 година, који се одржава у 30 европских земаља.

Министарство просвете је 2021. са Ерсте банком потписало Меморандум о сарадњи, којим је договорено да се пројекат „Школа новца за основца“ од школске 2021/2022. реализује у основним школама у трајању од четири године. Ученици ће научити одакле долази новац, како се штеди, шта је кредит, али и да разликују жељу и потребу. Ерсте банка се пре потписивања Меморандума бавила финансијском едукацијом одраслих

⁶ Више о томе може се прочитати у годишњим извештајима о друштвеној одговорности Народне банке Србије, који су од 2010. године доступни на интернет страници ове институције (https://nbs.rs/sr_RS/o_nbs/drustvena-odgovornost/).

⁷ У оквиру едукације ученика, Народна банка Србије је припремила радионице, радне свеске и презентације (<https://centarzaposetioce.nbs.rs/cirilica/edukacija/>).

у програму *ЕрстеЗнали* (<https://ersteznali.rs/>)⁸, а затим су у програм укључена и деца – осмишљена је игрица „Чувари змајевог блага“, курсеви с различитим темама и тестови.

Иако у нашој земљи има добрих примера финансијске едукације, сматрамо да ентузијазам појединих институција треба да прерасте у системска решења.

Финансијска писменост на часовима српској језика и књижевности

На основу анализе наставног програма од петог до осмог разреда за српски језик,⁹ закључује се да нису све наставне јединице подједнако погодне за развој финансијске писмености, али да се она може развијати у књижевности и језичкој култури. О новцу се може говорити приликом обраде књижевних дела. Ако књижевноуметнички текст разматра егзистенцијална питања, истиче послове, рад и зараду, трошење и штедњу новца, ученици би његовим разумевањем исправно вредновали употребу, улогу и значај новца. На часовима језичке културе може се писати и дискутовати о новцу на различите начине, а речник ученика може се проширити бројним финансијским терминима.

Новац у књижевним делима

Новац је чест мотив у књижевности. О њему се на часовима може говорити на више начина, а који ће наставник изабрати зависи од тога како је мотив новца употребљен у књижевном делу.

Многа књижевна дела омогућавају усвајање финансијских појмова: валуте (десетица у *Десетници*, дукат у *Кањошу Мацедоновићу*, грош и талијер у *Житију Ајдук Вељка Пејровића*, благо, сребро и злато у епској песми *Свети Саво* итд.)¹⁰, дажбине и примања (свадбарина у епској песми

⁸ Наставник српског језика треба са ученицима да растумачи језичку игру у називу програма *ЕрстеЗнали*. Најпре треба да се уочи језичка грешка која је честа код матерњих говорника – коришћење везника *јер* уместо глагола и упитне речце *је ли* (*је ли*), што је Ерсте банка искористила за духовити назив програма.

⁹ Реформисани програми од петог до осмог разреда објављивани су од 2017. до 2019. године (*Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 9/2017, од 30. октобра 2017; *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 15/2018, од 30. августа 2018; *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 5/2019, од 27. маја 2019; *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 11/2019, од 23. августа 2019).

¹⁰ О валутама које се појављују у књижевности могуће је говорити и шире с посебно заинтересованим ученицима. Најпре је могуће уочити да је у књижевним делима, с обзиром на време када су настала, чешћи ковани него папирни новац, затим

Марко Краљевић укида свадбарину, глоба и харач у Почейку дуне йроийив дахија, свакодневни трошак у Ери с оноја свијетја, станарина у Кирији, ин-валидна у Све ће њо народ йозлаийийи итд.), начини трговине (трампа у Доживљајима Тома Сојера), дефицит у Аналфабетји, итд.

Социјални статус јунака једна је од важнијих тема у појединим књижевним делима (*Еро с оноја свијетја, Јазавац йред судом, Пилийенда, Све ће њо народ йозлаийийи, Почейак дуне йроийив дахија, Кањош Мацегоновић, Кроз мећаву* итд.), која нам казују да је новац прекопотребан за егзистенцију, али и да су појединци спремни да издрже ударце времена и судбине, те да су им нација, вера, понос и слобода важнији од новца.

С друге стране, неки књижевни јунаци живе у изобиљу – Журден из *Грађанина йлемића* и Фема из *Покондирене йикве*. Међутим, ни у овим делима не велича се богатство, већ се критикују јунаци који мисле да променом понашања, облачења и говора могу променити себе.

Такође, ученике треба упутити на размишљање о томе како се људи опходе према сиромашнима и богатима (*Покондирена йиква, Светји Сава блајосиља йчелу, Савине верије, Светји Сава и дојийи Гаван* итд.) и разговарати о томе по чему би требало ценити људе.

У наставним програмима постоје и дела социјалне тематике – о љубави према раду, његовој тежини и тешком положају сељака (народне лирске песме о раду, *Све, све, али занай, Рајшар, О, класје моје, Срдија* итд.).

Могуће је пронаћи више књижевних дела с тематиком новца и говорити о њима на часовима или посебно заинтересованим ученицима задати да их анализирају с тог аспекта. С обзиром на бројне примере које пружају, то би могле бити епске песме (задати пројектни задатак *Новац у ејској йоезији*).

Тако песма *Светји Саво* казује да Немања није потрошио благо на битке, већ на три славна манастира – Хиландар, Студеницу и Милешеву. Ученицима се може задати да пронађу податке о овим манастирима, што би на часу презентовали. Сазнали би да Немања није саградио Милешеву ни Грачаницу, али је у народу запамћен као велики ктитор.

У *Зидану Скадра* говори се о томе да се новцем не могу умилостивити више силе (вила). Када схвата да Раде Неимар намерава да је зазида у град, Гојковица моли да њена мајка у замену купи роба, али се то не прихвата јер не би био испуњен вилин захтев.¹¹

појављују се и домаће и стране валуте (о чему се може говорити у вези с наставом историје), а може се ученицима задати и да процене колико која валута вреди на основу тога шта књижевни јунаци купују одређеном сумом новца.

¹¹ Садржај ове песме могуће је повезати с наставом историје – разговарати о робовласничком друштву (како су живели робови, на шта све су имали право робовласници, када је укинута робовласништво и сл.).

Да неки предмети могу бити знак статуса, говори епизода из *Женидбе Душанове*. Пошто су стигли у Леђан да просе девојку, Душанов прерушени сестрић Милош Војиновић одлази у механу, где му механџија каже: *Ид' одајте, црни Бујарине, | Да с' донио бујарску кошању, | ако бих ти и усво вина; | за те нису чаше њошлаћене!*, што Милош решава као типичан епски јунак – после „лаког“ ударца механџија му даје вина изобиља.

У *Диоци Јакшића*, после смрти оца, Јакшићи су лако поделили земљу и градове, а завадили су се око коња и сокола. Ученици треба да разумеју шта коњ и соко представљају епским јунацима.¹² Пошто је Дмитар својој љуби наредио да му отрује брата Богдана, снаха Анђелија их мири тако што деверу поклања чашу молитвену, која, осим што је од сувога злата, има и емотивну вредност за њу, на основу чега Богдан схвата снагу поклањања, праштања и породичне љубави.

Песма *Сџарина Новак и кнез Бојосав* говори о самовољи проклете Јерине. Новак је тешко радио на градњи Смедерева, а за три године није ништа зарадио. Охола Јерина још позлађује врата и прозоре, а све то треба народ да јој плати. Како је Новак био сиромашан, отишао је у хајдуке.

Да су епским јунацима важнији част и јунаштво од новца, показује песма *Иво Сенковић и аџа од Рибника*. Пошто млади Иво долази на мегдан страшном аџи уместо оца Ђурђа, аџа предлаже да не деле мегдан, већ да му Ђурђе да блага, што Иво не прихвата. У току доја аџа се нашао у незавидном положају, те моли Иву да му поклони живот у замену за благо, али Иво му одговара: *Волим њвоју једну мриву џлаву | нејо блајо цара честиијоја!*

Почешак дуне њројив дахија омогућава ширу анализу економских прилика. Устанак је подигла сиротиња раја, која не може више да плаћа глобу Турцима, нити да трпи њихов зулум. Старац Фочо подсећа дахије на Муратове речи – ако желе да сачувају царство, не треба уводити додатне намете, јер ће то наљутити народ. Међутим, Мехмед Фочић има другачије планове – *на дукаше њокујиии војску* и угушити дуну. Ученици ће анализирати мотиве ратника на страни Османлија – то је плаћеничка војска, али и расположење младог Фочића – самоуверен је и сматра да је новац довољан да се добије битка. Новац се помиње и када Мехмед Фочић описује Илију Бирчанина, који, мимо обичаја, на диван излази са оружјем и додаје порез с руком на јатагану. Стреља очима Мехмеда, који је хтео да изброји порез, али због Бирчаниновог понашања одустаје од тога. Бирчанин се понаша као да има виши положај од аџе, те ученици треба да закључе да новац није довољан за превласт. Следећи стихови у којима

¹² Коњ, соко, оружје и верна љуба су атрибути епског јунака. Тако, када кнез Лазар пада с коња, то значи и његову смрт. Марко Краљевић жели да има најбољу сабљу, те одлази најбољем ковачу – Новаку. Војвода Пријезда не да турском цару ни коња, ни сабљу, ни љубу, због чега цар Мемед с многобројном војском креће на Сталаћ, итд.

се помиње новац јесу о превари Хаџи Мелентија, који је од турског цара добио сто дуката за градњу богомоље, а користио их је и за набављање муниције, због чега Фочић жели да га убије и запали му манастир.

После анализе издвојених одломака треба донети закључке о ондашњим економским приликама. Дахије су увеле глобу јер су ратови Турске значили велике трошкове, али вероватно и због тога што их султан није финансирао. Таква одлука није се свидела народу. У опевано време новац је златан (*Просућемо рушије њо калдрми*), што је већа гаранција за очување његове вредности од данашњег папирног новца, али се и не може једноставно одштампати. Међутим, наплата пореза дахијама не иде добро. Треба анализирати и особине Хаџи Мелентија, који новац намењен градњи манастира користи и за наоружање против државе која му је дала новац. Старац Фочо поставља питање сврхе новца (*Јера наше дујо биши неће. | А шийо ће нам више јустјо блајо? | Да мељетје, изјесјет' не можетје*), које ће наставник поставити ученицима и позвати их на аргументовану расправу.

Одломке књижевних дела у којима се говори о новцу могуће је издвојити и тумачити их у истраживачким задацима или питањима са есејским одговором.

У роману *Мали Принц* говори се о системима вредности деце и одраслих. Следећи одломак погодан је да се разговара о материјалном и духовном – у ком су односу новчана и естетска вредност:

„Један турски астроном приметио је телескопом тај астероид 1909. године, и то само једанпут. Он је тада свечано приказао своје откриће на Међународном конгресу астронома. Али му нико није веровао због његовог одела. Такве су одрасле особе.

Срећом по астероид Б 612, неки турски диктатор је, под претњом смрти, наметнуо свом народу европски начин одевања. Астроном је поновио свој приказ 1920. године, врло отмено обучен. И овога пута сви су били његовог мишљења.

Испричао сам вам ове појединости о астероиду Б 612 и поверио сам вам његов број, само због одраслих особа. [...] Ако кажете одраслим особама: 'Видео сам једну лепу кућу од црвених опека са геранијумом у прозорима и голубовима на крову...', оне нису у стању да замисле ту кућу. Треба им рећи: 'Видео сам кућу од сто хиљада франака'. Тада ће узвикнути: 'Како је лепа!'"

Одломке са сличном тематиком могуће је у анализи повезати – нпр. у народној приповеци *Усуд* поседовање богатства повезује се са судбином, слично као у Нушићевој *Аутиодбиографији* када се приповедач, приликом поступаонице, маши за новац, а он му се измакне, као што ће се догађати и касније у животу.

Предложена књижевна дела погодна су да се предочи колико новац може утицати на перцепцију стварности, статус и карактеризацију ликова, али и да се размишља о томе шта живот чини богатим. Правилно формирање вредносног система у детињству, одговорног управљања новцем и критичког мишљења основа је промишљених финансијских одлука у одраслом добу.

Финансијски термини на часовима језичке културе

Осим на часовима посвећеним књижевности, ученици могу усвајати финансијске термине и на часовима намењеним лексичким вежбама. Тако наставник у оквиру увежбавања антонима може давати и овакве примере (да ученици наведу антоним датих речи или да спајају дате антониме): *суфициј* – *дефициј*, *јефтини* – *скупо*, *шведња* – *расијништво*, *шкриј* – *јалантан*, *кујоваши* – *јродаваши*, *крујнина* – *сијнина/сијниши*. Слични задаци могу се саставити и с паровима синонима: *добројвор* – *кшијор/задужбинар*, *дукај* – *злајник*, *јарајлија* – *дојаш*, *јохлејан* – *јрамзив/лаком/средрољубив*, *јројрашиј* – *јројердаши/јројфукаши/сијскаши*, *јрезор* – *ризница*, *инвестираши* – *уложши*, *најојница* – *бакиши*, *камајник* – *лихвар/зеленаш*, *ликвидан* – *најлајив*, *јалантан* – *дарежљив*, *шкријица* – *циција/јврдјица*.

Финансијски термини могу се користити и приликом усвајања или увежбавања архаизама и историзама: *јлоба*, *јарач*, *рушија*, *јрош*, *бејлук*, *кулук* итд., али се може говорити и о жаргонизму *кишија* и разговорном *лова* и контекстима у којима се употребљавају ове речи. Анализу заслужује и реч чији је аутор Јован Јовановић Змај – *јухуху*, са значењем *јорез*, коју је употребио у песми *Јушијунска јухахаха*.

Када се говори о метафори као лексичком механизму, примери за њу могу бити и изрази који означавају различите активности повезане с новцем. Тако званични економски термин *јрање новца* означава легализацију новца стеченог на сумњив начин, што се може повезати и с фразеологизмима *ојраши руке*, *ојраши савести* и сл. Примере за метафоре представљају и лексема *очерујаш* са значењем *дезобдирно некоме измаши новца* и фразеологизми *диши јврд на јари*, *јодерана врећа*, *имаши широке јршије*, *ударши некоја јо цеју* итд.

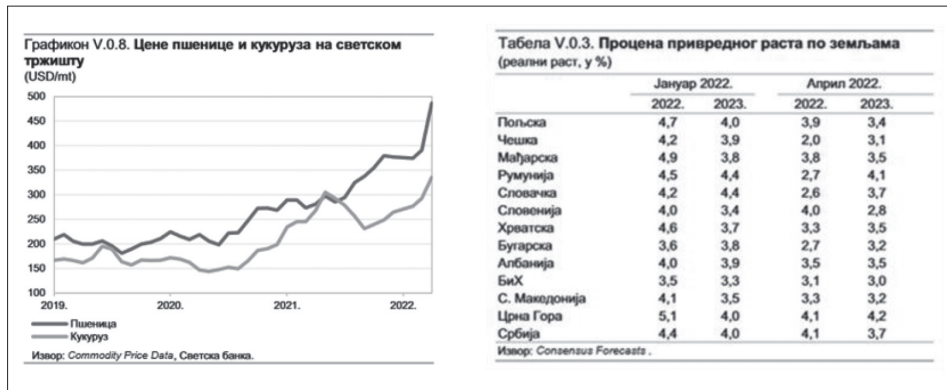
Фразеологија представља плодно поље за разговор о новцу, будући да постоји знатан број фразеологизама чије је значење у вези с новцем. Прегледањем речника и радова може се наћи велики број таквих фразеологизама, а ми ћемо овде издвојити следеће: *имаши новца као блаши*, *лежаш на јарама*, *имаши дрго јара*, *диши јун као брод*, *млашиши јаре*, *имаши лове до крова*, *живеши као Рокфелер*, *диши дојаш као Крез*, *блао цара Радована*, *има* и *јшичијеј млека*, *шече мед* и *млеко*, *живеши као дубреј у лоју*, *живеши у свили* и *кадифи*, *живеши на високој нози*, *ловиши у*

муџном, нема џих џара, џедаџи све кроз динар, време је новац, колико џара – џолико музике, намеџнуџи намеџ на вилајеџи, џара врџи џе бурџија неџе, сџезаџи каиш, сасџављаџи крај с крајем, биџи џразних џеџова, немаџи ни куџе ни куџишиџа, џрбухом за крухом, дужан као Грчка, живеџи на нечиџој џрџачи, оџкидаџи од своџих усџа, сиромашан као црквени миш, нема џас за шџа да џа уједе, нема ни жуџе банке, биџи широке руке, делиџи каџом и шаком, чуваџи џаре у сламарици, имаџи змију у џеју, бацаџи џаре кроз џрозор, новац му цури низ џрсџе, кошиџа као Светџој Пеџира кајана, удариџи некоџа џо џеју, Јудина џара, желеџи и џаре и џаре, каџ је дал, нек је дал, вредеџи царсџива, злаџна кока, крава музара.

Наставници нпр. могу задати да се фразеологизми разврстају на значења *доџаџи*, *сиромашан*, *шкрџи*, *дарежљив*, *безвредан*, *има велику вредносџи* и сл., или да се испита порекло значењски мање прозирних фразеологизама (*биџи доџаџи* као *Крез*, *има* и *џџичијеџи млека*, *кошиџа* као *Светџој Пеџира кајана* итд.). Такође, занимљиво је и корисно ученицима задавати да илуструју поједине фразеологизме (в. Hrnjak i Ribarova, 2019).

Ученици седмог разреда уче о нелинеарним текстовима – табелама, графиконима, мапама ума и др. Овакав начин представљања података често је економичнији и прецизнији од текста. Наставник може упутити ученике на интернет странице Републичког завода за статистику и Народне банке Србије, на којима су подаци често представљени графички, с тим да и наставник са ових страница може изабрати примере за наставне листове, чији могуџи изглед дајемо у наставку.

Погледај следеџи графикон и табелу, па одговори на питања.

Графикон и табела преузети су из *Извешџаја о инфлацији – фебруар 2022*, стр. 64, 60.

- а) Када је кукуруз био скупљи од пшенице? Када се цена пшенице удвостручила у односу на цену из 2019? Када се цена пшенице највише разликовала од цене кукуруза?

б) У којим земљама је у јануару 2022. процењен већи привредни раст за 2023. но за 2022. годину? За колико земаља је у априлу 2022. процењено да ће имати већи привредни раст у 2023. но у 2022. години? У ком месецу су прогнозе биле оптимистичније?

У осмом разреду ученици на часовима језичке културе говоре о рекламама. Како се ученици често срећу с пропагандним текстовима, важно је нагласити да они имају манипулативну природу и своје законитости – њихова је сврха убеђивање потрошача да купе производ. Ученике треба позвати на анализу реклама, а може се задати и да ученици направе рекламе.¹³

Финансијске теме на говорним и писменим вежбама

Осим анализе књижевних дела с тематиком богатства/сиромаштва, на часовима говорних и писмених вежди могу се задавати и овакве теме: *Приче о њознајим задужбинарима, Познајем једну њокондирену њику, Колико њара – њолико музике (обрађена без ироније и са њом)*. На говорним вежбама погодна је тумачити мисли о новцу познатих писаца, филозофа и научника: „Људи се хиљаду пута више труде да стекну богатство него духовно образовање, мада је сасвим сигурно да нашу срећу ствара оно што јесмо, а не оно што имамо“ (Артур Шопенхауер), „Тврдица истовремено осећа све бриге богаташа и све патње сиромаша“ (Луиђи Пиранделло) и „Новац не представља такву вриједност какву су људи ставили на њега. Сав свој новац сам инвестирао у експерименте с којима сам направио нова открића која олакшавају људима живот“ (Никола Тесла).

Када се говори о новцу, врло ефикасно се могу испунити и васпитни циљеви наставе. С обзиром на то да наш предмет негује духовне вредности, наставник треба да истиче такве идеје у књижевним делима – јунаке који нису поклекли ни пред глађу, смрћу, срамотом ако је то значило продају њихове душе.¹⁴

¹³ На часовима технике и технологије, ликовне културе и информатике и рачунарства ученици могу израдити рекламе у различитим форматима (у форми колажа, летака, видеа и сл.).

¹⁴ Може се разговарати о масовној потрошњи као негативној појави савременог друштва. Потрошачко друштво подразумева понуду далеко од задовољавања основних потреба. Савремени човек купује не само оно што му је потребно већ оно што му је реклама понудила за стицање жељеног статуса. Негативне последице су загађење планете, зрачење, гомилање отпада, мање здраве хране, отуђење у породици. На часовима различитих предмета може се говорити о томе како се могу превазићи ови проблеми. Уместо одлазака у куповину, треба посећивати музеје, споменике културе, читати књиге или се бавити креативним или хуманитарним радом, што би развило критички став према претераној потрошњи и оснажило индивидуалност ученика.

Квиз о новцу

Квиз о новцу је одличан начин за интеракцију, активно стицање знања и оспособљавање ученика за целоживотно учење.

Питања су затвореног типа – вишеструки избор с једним тачним одговором. Квиз се може реализовати у осмом разреду (с обзиром на књижевна дела у питањима) или га наставник може прилагодити разреду коме предаје. Садржи 15 обавезних питања и једно резервно, које се поставља ако више група има исти број поена.

Квиз је могуће реализовати на два начина (шире у: Никић и Чорболоковић, 2015), и то:

– Свака група ученика добија папир с питањима и картице са словима А, Б, В и Г. Наставник чита питање, ученици се договарају, а затим подижу једну картицу;

– Питања је могуће унети у одређени дигитални формат (ППТ, Квизис).

Реч <i>свадбарина</i> у песми <i>Марко Краљевић укида свадбарину</i> означава: а) поклон младенцима за свадбу; б) трошак за припрему свадбе; в) порез који се плаћа приликом венчања; г) новац за откуп младе.
Слика творца српског књижевног језика налази се на новчаници од: а) 10 динара; б) 20 динара; в) 50 динара; г) 100 динара.
Зграда Народне банке Србије подигнута је на месту родне куће: а) Стевана Сремца; б) Бранислава Нушића; в) Доситеја Обрадовића; г) Милована Глишића.
У приповеци <i>Десеџица</i> Ивана Цанкара дечак добија кованицу у писму од: а) оца; б) сестре; в) мајке; г) брата.
У <i>Кирији</i> Бранислава Нушића неплаћена кирија основа је за: а) замишљено путовање; б) лоше расположење; в) сталне свађе; г) проналажење додатних послова.
Када свега има у изобиљу, каже се да <i>ћече</i> : а) <i>ћекмез и чај</i> ; б) <i>вино и ракија</i> ; в) <i>мед и млеко</i> ; г) <i>некџар и амброзија</i> .
Уступивши друговима кречење оградe, Том Сојер је добио различите ствари као накнаду. Оваква размена била је уобичајена пре појаве новца и назива се: а) превара; б) штедња; в) камата; г) трампа.
У <i>Ери с оноја свијетја</i> Еро је Туркињи рекао да се њен Муја на оном свету мучи без ашлука, што је: а) новац за трошак; б) уштеђевина; в) домаћа валута; г) страна валута.

Финансијска писменост на часовима српског језика и књижевности у старијим разредима основне школе

<p>Куповина и продаја, трошак и зарада духовито су приказани у: а) <i>Вашару у Тојоли</i>; б) <i>Ђачком расијанку</i>; в) <i>Ери с оноћа свијећа</i>; г) <i>Походу на Мјесец</i>.</p>
<p>Којим бојама треба допунити израз <i>чувајти _____ новце за _____ дане</i>, који значи <i>штедејти, остављати на сирану за случај потреби, деде</i>? а) <i>црвене, зелене</i>; б) <i>љубичасте, шарене</i>; в) <i>жуће, жуће</i>; г) <i>беле, црне</i>.</p>
<p>Прочитај следећу шалу, а потом одговори на питање. – Дајте ми једно пиће! – Шта Вам је?! Овде је банка! – Баш зато, преко пута је две <u>банке</u>. Шала се заснива на вишезначности речи <i>банка</i>. Подвучена реч означава: а) уштеђевину; б) финансијску институцију; в) новчаницу; г) музеј новца.</p>
<p>Особа која се обогатила те сматра да је отменија и значајнија но што јесте, уображена особа с малограђанским особинама назива се по: а) злату и сребру; б) кондиру и тикви; в) изобиљу и сиромаштву; г) вили и кућерку.</p>
<p>Који израз означава оскудно, сиромашно живљење? а) <i>састављати крај с крајем</i>; б) <i>савати на њарама</i>; в) <i>бити њрули иззда</i>; г) <i>криво зарађивати новац</i>.</p>
<p>Прочитај одломак из приповетке <i>Све ће ти народ позлатити</i> Лазе Лазаревића, а затим одговори на питање: – Па шта ми је то? Једна нога! Е, хеј! Све ће то опет... – он умало не рече „нарасти“, али се опет устави: – Све ће то опет... Ама је ли ти кажем да ће то све народ позлатити?! Благо је је још донекле говорио: „Све ће то народ позлатити!“ После је окренуо на: „Све ће то теби бог платити!“ Благо је је променио изјаву зато што: а) његовом сину држава је дала довољну инвалиднину; б) његовом сину помогла је црква; в) схватио је да његовом сину нико неће помоћи; г) његовом сину довољно су помогли мештани.</p>
<p>Шта се каже куму у сватовској поворци када баца новчиће? а) Куме, баци ситниш! б) Куме, буди дарезљив! в) Куме, изгоре ти кеса! г) Куме, испразни новчаник!</p>
<p>Допуни изреку <i>чисти рачун, дуја</i>: а) <i>срећа</i>; б) <i>љубав</i>; в) <i>младост</i>; г) <i>стиарост</i>.</p>

Закључак

У складу с потребама савременог доба, финансијско образовање треба да је део обавезних школских програма. Оно не мора бити посебан предмет, већ се основа може усвајати постепено на часовима обавезних предмета. Анализом плана и програма од петог до осмог разреда за српски језик и књижевност уочава се да је предмет погодан за развој финансијске писмености, што се може чинити претежно кроз два подручја – књижевност и језичку културу. О новцу и његовој вредности може се говорити при тумачењу многих књижевних дела. Од њега зависи егзистенција и социјални статус, он је често средство за остваривање циљева, али и карактеризацију ликова. У области језичке културе лексичке вежбе могу се обогатити примерима из лексикологије и фразеологије који се тематски везују за финансије. Даље, промишљена употреба нелинеарних текстова може бити корисна за увежбавање проналажења података. Бројне су теме за разговор или писане саставе које доприносе формирању добрих финансијских навика, нарочито у доба потрошачког друштва и сталне појаве нових производа са агресивним маркетингом. О финансијама се може говорити на часовима утврђивања градива – може се саставити квиз с том тематиком.

Изнети предлози могу се разрадити или допунити примерима који ће обогатити наставну праксу, али и методiku наставе српског језика и књижевности. Корисно би било и истражити колико наши ученици познају финансијске појмове, што би била основа стратешког планирања развоја финансијске писмености.

Литература

- Виденовић, М. и Чапрић, Г. (2020). *ПИСА 2018. Извештај за Републику Србију*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
- Извештај о инфлацији – фебруар 2022*. Београд: Народна банка Србије. Преузето са: https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/publikacije/ioi/izvestaji/ioi_02_2022.pdf
- Никић, Б. и Чорболоковић, С. (2015). Једноставни квиз у настави граматике у старијим разредима основне школе. *Књижевност и језик*, LXII (3–4), 363–375.
- Урошевић, Б. и др. (2018). *Финансијска писменост. Приручник за наставнике*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС – Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.
- Hrnjak, A. i Ribarova, S. (2019). Didaktički potencijal vizualne prezentacije frazema u proučavanju frazeologije. U: Ž. Macan (ur.), *Slovoftaz 2018: frazeologija, učenje i proučavanje, zbornik radova s međunarodne znanstvene konferencije Slovoftaz* (83–100). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

Финансијска писменост на часовима српског језика и књижевности у старијим разредима основне школе

- Klapper, L., Lusardi, A., Van Oudheusden, P. (2015). *Financial Literacy around the World: Insights from the Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*. Preuzeto sa: https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf
- Nenadović, A. i Golicin, P. (2015). *Finansijska inkluzija u Srbiji. Analiza stanja, prepreka, koristi i šansi*. Beograd: Vlada Republike Srbije – Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.
- OECD (2005). *Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness*. Preuzeto sa: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>
- OECD (2013). *Pisa 2012 Financial Literacy Assessment Framework*. Preuzeto sa: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/PISA2012FrameworkLiteracy.pdf>
- Sredojević, S. (2017). Evropska platforma za finansijsku edukaciju kao podrška nacionalnim naporima u sprovođenju programa finansijske pismenosti – primer Udruženja banaka Srbije. *Bankarstvo*, 46 (2), 86–99.
- Vlahović, B. (2016). Elektronski podržana razvijajuća nastava/učenje. *Pedagogija*, 71 (4), 367–380.

Saša S. ČORBOLOKOVIĆ
Singidunum University, Belgrade
Anglistics Study Programme

Biljana V. NIKIĆ
National Bank of Serbia, Belgrade
Governor's Office
Translation and Proofreading Department

Financial Literacy of Students in Serbian Language and Literature Classes in the Second Cycle of Primary Education

Summary

Financial literacy is important not only for the independent development of an individual but also for the progress of the entire society; hence, the need to include financial literacy in the education system. This paper investigates several aspects of introducing financial literacy in Serbian language and literature classes in the second cycle of primary education. The paper showed that financial literacy does not have to be a separate subject; its principles can be adopted gradually and in the classes of core subjects. This study aims at investigating the areas and teaching units of the curriculum wherein the topics of money, consumption, saving,

and value and its good and bad sides could be incorporated; it also looks at the practical implications of financial literacy in real-life situations. The analysis of the curriculum of the Serbian language and literature course, from the fifth to the eighth grade, has shown that the subject provides a good framework for developing financial literacy. This can be done mainly through two teaching and learning areas—literature and language use. This study investigates how money and its value can be discussed when interpreting many literary works. Existence and social status depend on money; money is often a means for achieving various goals and it helps build up literary characters. In the area of language use, lexical exercises can be enriched with examples from lexicology and phraseology that are thematically related to finance. In addition, thoughtful use of non-linear texts can be very useful for practicing data search. There are numerous topics for discussion or essays that contribute to the formation of good financial habits, especially in the age of consumerism and the constant appearance of new products with aggressive marketing. Finances can be discussed in all types of classes and through a wide range of tasks, e.g., quizzes that can also be devised in a digital format. In this way, numerous concepts of financial literacy are being adopted gradually, students are motivated to work, behave responsibly, and develop critical thinking skills; they are trained to understand the importance of thoughtful financial decisions better and easier and apply financial literacy principles later in adulthood.

Keywords: financial literacy; primary school; Serbian language and literature; money; language culture.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).